

בס"ד, כ"ו תמוז תשפ"ב, 2-1808/פ"ב

לכבוד

רס"ן (מיל.) דני כהן הי"ו

ראש דסק דתי-חרדי בענף ההסברה - פיקוד העורף

שלום רב,

אודות שאלתו במסגרת היערכות למצב של לחימה אינטנסיבית וקשה חלילה - באזור קוי העימות הדרומי והצפוני, ישנם מספר תרחישים בהם דרגי הפיקוד הבכיר בצה"ל יקבלו החלטה לפנות תושבים ממספר ישובים כדי להגן עליהם חלילה וחס, וייתכן ומקרה זה יתקיים בשבת קודש, דבר אשר יעורר שאלות הלכתיות בהם וכב' מבקש את פסיקתנו בשאלת כבודת משקל זו.

כב' מציין כי שאלה זו תופנה רק למתפנים בעת פיקוח נפש בו אשר ייתכן וחלק מן התושבים יבקשו לוודא האם אכן מותר לעשות זאת בשבת.

ותוכן עיקרי השאלה:

א. לאחר שהתקבלה החלטה על פינוי ע"י הדרגים הפיקודיים הבכירים מחשש פיקוח נפש צריך לעלות על כלי רכב ולהתפנות בשבת?

ב. במסגרת פקודת הפינוי, מנחים כוחות הביטחון את המתפנים לקחת עימם חפצים אישיים הנצרכים להם לשהות מחוץ לבית, האם וכיצד יוכלו לקחת עימם בשבת, תפילין, ארנק, טלפון ועוד חפצים אישיים הנצרכים עבורם למהלך השבוע?

תשובה: הנה זה פשוט כל שישנו פיקוח נפש או ספק פ"נ ודאי שמחללים על כך את השבת וכמו שביארנו בספרנו ילקוט יוסף שבת (כרך ד' ע' קפד), שפיקוח נפש דוחה את השבת, כמו שדוחה את כל המצוות כולן, כמו שנאמר בתורה (ויקרא יח, ה): ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. ודרשו חז"ל (במסכת יומא דף פה:): וחי בהם ולא שימות בהם. ולכן מצוה וחובה על כל אחד מישראל לחלל את השבת על כל אדם שהוא חולה שיש בו סכנה, ואמרו חכמים (ירושלמי פ"ח דיומא ה"ה), הזריז לחלל שבת במקום פקוח נפש, גם במלאכות דאורייתא, הרי זה משובת, והנשאל מגונה, והשואל הרי זה שופך דמים. ועוד אמרו חז"ל (בירושלמי שם, ובסנהדרין לז). שכל המציל נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא. והרמב"ם דחה בכל תוקף את דעת האפיקורסים הטוענים שאסור לחלל שבת אפילו במקום פיקוח נפש, וקרא עליהם את הפסוק: גם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם, שאין משפטי התורה אלא רחמים וחסד בעולם. ע"כ.

אמנם צריך לדעת שלא בכל ספק מחללים את השבת ואף שמן הדין מחללים את השבת גם בספק פיקוח נפש אפ' שישנם כמה ספקות וכמבואר בשו"ע חאו"ח (סימן שכט), במי שנפלה עליו מפולת והוא ספק חי ספק מת, ספק אם הוא שם או לא, ספק יהודי ספק נכרי, שמפקחים את המפולת ואפילו שהספיקות רבים. ויותר מזה נתחדש שמחללין את השבת אפילו כשאין סכנה לפנינו אלא רק ספק שמא יכבד עליו החולי ויסתכן וכמבואר בדברי מרן השו"ע (סי' שכח סעי' ל).

אך לא בכל ספק הנדמה לנו נחלל את השבת וכמ"ש בשו"ת רע"א (ח"א סי' ס ד"ה ולענ"ד) שדבר שרק אחד מני אלף שתצמח ממנו סכנה, אינו נידון בכלל סכנה. גם במשנ"ב (סי' שטז סקמ"ח) כתב

שאסור להרוג בשבת שממית, ואף שאומרים העולם שאם תיפול במאכל יבואו לידי סכנה, מכל מקום לא ברי הזיקא, וגם יכול לכסות את המאכלים. ועיין בשו"ת בנין ציון (סי' קלז) שכתב, שאף על גב שכלל בדינו שאין לך דבר העומד בפני פיקוח נפש ואין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב, אולם אין זה אלא כאשר יש לפנינו ודאי סכנת נפש, כגון בנפל עליו הגל שאז חוששים אפילו למיעוטא דמיעוטא. אבל כשעתה אין כאן פיקוח נפש אלא שיש לחשוש לסכנה שתבוא, בזה הולכים אחר הרוב כמו לענין איסור. עיין שם שהוכיח יסוד זה. ועיין עוד שש"כ (פל"ב הערה ב) בשם הגרשז"א.

ולכן עד כמה שאין זה אלא דמיונות בעלמא ודאי דלא חשיב סכנה כלל. וכמו שכתב הגאון החזון איש אהלות (סי' כ"ב אות ל"ב ד"ה בפ"ת) בעניין היתר ניוול המת לצורך פיקוח נפש והביא דברי הנו"ב תנינא (חיו"ד סי' רי) שדן בהיתר ניוול המת לצורך פיקוח נפש, ודברי החת"ס (חיו"ד סי' של"ו) שכתבו דאם יש חולה קמן מותר לנוולו משום פיקו"נ, אבל אם אין החולה קמן אסור. וכתב לחלוק על הגדרה זו דאין החילוק בין איתא קמן ללייתא קמן, אלא אם מצוי הדבר בזמן שמתריעין עליו אף שאין בשעה זו חולה קמן משום חולי מהלכת הו"ל כאויבים שצרו בעיר הסמוכה לספר כדאיתא בעירובין (מה) ובתענית (כא), אך בשעת שלום לא חשבינן ליה פיקו"נ אע"ג דשכיח בזמן מן הזמנים שיצטרכו לזה, כמו שאין עושין כלי זיין בשבת בשעת שלום, דא"כ בטלת כל המצוות, אלא לא מיקרי ספק פיקו"נ בדברים עתידים שבהווה אין להם זכר, ובאמת שאין אנו בקיאים בעתידות ופעמים שמה שחשבנו להצלה מתהפך לרועץ, והלכך אין דנים בשביל עתידות רחוקות וגם משום צורך רבים אפשר דלא הותר אלא כשמזיק את הרבים, שאם באנו להפריז על המידה, יפתחו כל החנויות בשבת בארצות הגולה בטענת הפסד כל הפרנסה ויבוא לפיקוח נפש, וצריך לשקול הדברים במאזני צדק. עכת"ד.

ומ"מ זה ברור כי ודאי במקום שיש חשש סביר של פיקוח נפש ויש צורך להתפנות ממקום העיר תוך כדי חילול שבת על פי הוראות כוחות הביטחון ודאי שחובה לציית לדבריהם, אך כמובן שהוראה זו תהיה לאחר שיקול דעת נרחב שישנו חשש ספק הצלת נפשות סביר בעת הפיגוע, ויש לשתף את הרב המקומי או את הרב של האוגדה לפני הוראת הפיגוע – וכמ"ש בשו"ת היכל יצחק (אורח חיים סימן לז) שיש לדרוש מהמפקדה, שבכל מקרה שמחליטה לעשות התקפה לשם החלשת האויב, וגם לשם הגנה, תיעשה חשבון קפדני מראש, אם ההתקפה הזאת יכולה היא שתבוצע מלפני השבת, או שיכולים לדחותה עד מוצש"ק, אסור להם לקובעה דוקא ליום שבת קדש, והוא הדין אפילו לפעולת ביצור וכדומה לשם הגנה. אבל אם תצא הפקודה בשבת, ויש להניח שהזמן דוחק, ואי אפשר שלא לציית, שאם כך תתערער המשמעת הצבאית ויתקלקל כל המאבק, צריכים לציית. מובן שהדרישה אין לה לדבר ממה שיהי' בדיעבד אלא לעמוד בכל תוקף על זה, שכל שאפשר מלפני השבת או שאפשר לדחותה עד מוצש"ק, אסור למפקדה לקבוע בשבת... ובילקוט יוסף (שבת כרך ד עמוד שעט) כתבנו בכעין זה שעל עובדי המכבי אש להיות זהירים ולא להיכשל באיסורי שבת שלא לצורך, ולכן אם הזעיקו אותם לכבות דליקה, ונתברר מעל לכל ספק שאין בדבר שום חשש סכנה, אין להם לכבות את הדליקה בשבת, אפילו אם הדבר יגרור פיטורים מהעבודה, ועל זה נאמר: ובכל מאודך, אפילו הוא נוטל את כל ממונך. ועל עובדי המכבי אש להיוועץ עם רבנים ומורי הוראות, לדעת מתי מותר להם על פי ההלכה לציית לפקודת מפקד התחנה, ומתי צריכים לסרב לפקודה, [כשאין שום חשש פיקוח נפש], וכל הרוצה להמשיך בעבודה מבצעת במכבי - האש, צריך שיהיה בקי היטב בהלכות אלה, שלא יכשל חלילה באיסורי שבת, בכיבוי שלא לצורך פיקוח נפש. ואם אין הדבר מתאפשר מבחינה מעשית, נכון וראוי לכל יראי ה' שלא להיות משובץ בתורנות שבת ומועד, או לחילופין לא לעבוד בעבודה מבצעת.

ובנדון השאלה השנייה האם מותר לטלטל חפצים אישיים בשבת בזמן הפיגועי שיצטרכו לאחר מכן במשך השבוע?

הנה בשאלה כבודת משקל זו יש לדון בשתי אופנים;

א. חפצים שאין בהם איסור טלטול כמו בגדים אוכל וכיו"ב.

ב. חפצים שאסור ליגע בהם בשבת מחמת איסור מוקצה כמו פלאפון ארנק וכיו"ב.

התשובה לכך: כראשית יש לדון שאם המתפנים יוצאים את העיר לעיר אחרת שהיא מחוץ לתחומה של העיר אלפיים אמה יש חשש איסור גם במה לוקח עימו את חפציו אפי' חפצים שאין איסור לטלטל אותם בשבת, וכמבואר בשולחן ערוך (סי' שצ"ג) שכשם שאסור לאדם לצאת מחוץ לתחום כך אסור להוציא כליו ובהמתו מחוץ לתחום, ובמשנה ברורה שם (סק"ז) הוסיף שגם מלבוש שלובש האדם עליו יש איסור תחומין דהמלבוש נגרר אחר גופו.

ויש לדון לפי זה אם אדם שיוצא מחוץ לתחום שמותר לו לצאת חוץ לתחום משום פיקוח נפש, האם אסור לו לצאת בבגדים שאינם נחוצים כל כך כגון עם עניבה חליפה, ואף לא עם הטלית קטן שלו, שהרי על הבגדים אין היתר של פיקוח נפש, ורק הבגדים הנחוצים ביותר מותר. אמנם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' טו) כתב לחדש דהואיל ודייקו רבנן בלישנא ואמרי דהבהמה והכלים כרגלי הבעלים, אפשר דאיסורן לעולם תלוי בבעלים והאיסור להוציאם הוא רק במקום שגם הבעלים אינם יכולים ללכת אבל כל שהוא עצמו מותר ללכת שם משום פיקוח נפש או משום כבוד הבריות גם ממונו נגרר אחריו ושרי ואפשר שלא דוקא בבגדיו שהוא לבוש בהם אלא גם ממונו נגרר אחריו ובכל מקום שהוא הולך גם רכושו הולך אתו וסיים שצריך עיון בכל זה. אך כתב שלפי זה אסור לו לצאת לבוש בבגד של חבירו משום שממון אחרים אינו נגרר אחריו גופו. וכן פסק בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סי' לז) שמותר לו לצאת על כל בגדיו אף שאינם נחוצים דזה נכלל בהיתר גופו והביא ראיה לזה מדברי הר"ן עיין שם. וכן דעת הגר"נ קרליץ חוט שני שבת (ח"ד פצ"א סק"א אות ג ד) שהיוצא לצורך פיקוח נפש מותר לו להוציא כל מה שהוא לובש אבל שאר הדברים אם אינם נצרכים להצלת נפשות אסור לקחתם ואם צורך זה הוא בגדר צורך מצוה מותר לקחתם אם ההוצאה היא על ידי הוא על ידי נהג נכרי משום שהוא שבות דשבות לצורך מצוה. וע"ע בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' מ"ו אות ד).

וכן כתב הגר"י זילברשטיין תורת היולדת (פ"ב הע' עמ' לה) בשם הגר"מ שטרנבוך שמסבא פשוטה נראה שאם נדחה אצלו איסור תחומין אין בכליו שלובש אף איסור ריבוי שיעורים שבטלים לגביה ודוגמא לזה בתוס' (שבת צ) גבי קופת רוכלים שכולם בטלים לקופה וגם כאן כשנדחה לאדם איסור תחומין מפני פיקוח נפש לא אסרינן כליו.

גם הרב יצחק הלפרין ז"ל האריך בתשובה שבספרו מעשה חושב (חלק ח סי' יא), בדין חייל שנאלץ לנסוע בשבת מחוץ לתחום למשימה מבצעית שיש בה משום פיקוח נפש, האם מותר לו לקחת עמו ברכב מלבד כלי נשק וציוד צבאי, גם חפצים אישיים חיוניים שאינם לצורך פיקוח נפש ולהוציאם מחוץ לתחום או טלטול והעלה כיון דאיסור תחומין י"ב מיל לרוב הפוסקים הוא רק מדרבנן ובכרמלית - אף לדעת הרמב"ם, ובכלים לרוב הפוסקים הוא איסור דרבנן, וכשם שמתבטל איסור תחומין מהבעלים כן מתבטל איסור תחומין לגבי הכלים, ובפרט כשהכל מונח בחבילה אחת דאין בזה משום דין ריבוי בשיעורים אף לדעת הר"ן, ולכן באם החפצים ימצאו בחבילה אחת יחד עם חפצים אחרים הדרושים לצורך הסיור למעלה מעשרה טפחים מעל גבי הקרקע באופן זה, אפשר

לקחת גם חפצים שאינם לצורך המשימה הביטחונית ועדיף להכין מראש חבילה אתת מכל החפצים אשר תועלה כולה בכת אחת על גבי המכוננית. עכ"ד. וראה עוד בשו"ת דברי דוד ח"ב חאו"ח (סי' ל). ובשו"ת אבני דרך (חלק יב סי' עג) העלה ג"כ להקל באחות בבית חולים שמגיעה לשם בשבת עם נהג גוי, שמותר לה לקחת עמה אוכלגם כשיוצאת מחוץ לתחום. ע"ש. וע"ע בשו"ת חבל נחלתו חלק ו (סי' ח) שהעלה להתיר להוסיף בתוך רכב הנוסע למטרות פיקו"נ מזון עבור אלו שמלוים ומסייעים למי שנעשה פיקוח הנפש עבורו – אף שאין בזה פיקוח נפש אם לא יצורפו מצרכי המזון.

ובפרט לפי מה שהארכנו בתשובה בספרנו ילקוט יוסף שבת כרך ה (סימן שמה - דין ארבע רשויות בשבת אות ה), בדינא דרה"ר בזמן הזה שרבו רוב דעות דליכא רה"ר בזמנינו ויש שנקטו כן גם לדעת מרן השו"ע – לפ"ז יוצא שעצם דין תחומין ביותר מי"ב מיל בזמנינו שאין לנו רה"ר אינו אלא מדרבנן, שהרי כתב מרן השו"ע או"ח (סימן תר ס"א) שאין בימים ובנהרות איסור תחומין דאורייתא לדברי הכל לפי שאין דומים לדגלי מדבר, וכ"כ הרב המגיד (פכ"ז מה' שבת ה"ג) בשם הרמב"ם בתשובה שאין תחומין דבר תורה בכרמלית, וכ"כ בשו"ת הריב"ש (סימן יח) שבימים ובנהרות ובכרמלית אין שום תחומין בהם דאורייתא. וכתב הגאון רבי ישמעאל הכהן בשו"ת זרע אמת ח"ג (סוס"י לד) שלאור דברי הרמב"ם שאין תחומין אלא ברה"ר ולא בכרמלית מכיון שנקטינן שכל שאין שישים רבוא בוקעין בו אינו רה"ר, "א"כ אין תחומין דאורייתא", וכ"כ מדנפשיה הגרעק"א בהגהותיו שם, שלפ"ז הסוברים שעתה אין לנו רה"ר ליכא תחומין דאורייתא, וכ"כ בשו"ע הגר"ז שם אות ב), וכ"כ בשו"ת קרית חנה דוד (ח"ב או"ח סימן לט) מדנפשיה, וכ"כ בשו"ת מהרש"ם (ח"ד סימן נד) שאשה שבתה חלתה ובקשה שתבוא אמה אליה מחוץ לתחום שבת אם יש חשש שתטרף דעתה מותר לנסוע, "שהרי בזה"ז שאין רה"ר גם חוץ לי"ב מיל הוי תחומין דרבנן". וכ"כ בשו"ת מלמד להועיל (ח"א סימן מא אות א), וכ"כ הגרש"ז אויערבך זצ"ל והובאו דבריו בספר שמירת שבת כהלכתה (ח"א פרק מ הערה קמב), וכ"כ מרן אאמ"ר מופת הדור זצ"ל, בספרו מאור ישראל (ח"א עמוד רד) שלדברי האומרים שאין לנו רה"ר בזה"ז איסור תחומין אף יותר מי"ב מיל אינו אלא מדרבנן ואמנם המשנה ברורה בביאור הלכה (סימן תד ד"ה והואיל) כתב שממה שמרן השו"ע כתב ימים ונהרות והשמיט כרמלית משמע דדוקא ימים ונהרות שאינן מקום הילוך כלל. אך דבריו נדחים שהרי בכ"י כתב שאין תחומין בימים ובנהרות "ולא בכרמלית" מה גם שנחלקו הראשונים אי תחומין י"ב מיל מה"ת או מד"ס, ואיכא ס"ס שמא צריך שישים רבוא לרה"ר ואם נפשך לומר שאין צריך שישים רבוא שמא הלכה כרבינו הרא"ש ודעימיה דס"ל דתחומין אף ביותר מי"ב מיל הוו דרבנן ולכן אין כל חילוק בזה בין אם הוא י"ב מיל לבין אם יצא מחוץ לי"ב מיל. ובפרט שלדברי הרלב"ח (סימן כח) תחומין בבהמתו ובכליו אף יותר מי"ב מיל אינו אלא מד"ס, ואף שדעת המהר"ם אלאשקר (סימן מא) אף בכלים דינם כדין אדם, (וכפי שהובאה מחלוקת זו בספר מאור ישראל ח"ב עמוד יד) מ"מ מידי ספק ספיקא לא נפקא, וכנ"ל. וע"ע בספר שש"כ (פרק מא הל' לג).

וכל זה בחפצים שמותרים בטלטול או שיש בהם צורך פיקוח נפש אבל חפצים שאסורים בטלטול ואין בהם צורך פיקוח נפש אסור לטלטלם רק משום הפסד ממון – שהרי אפ' במקום הפסד מפני אנשים או דליקה אין לעבור על איסור טלטול מוקצה בשביל הפסד. [כך נראה דעת מרן השלחן ערוך בהלכות שבת סי' שלד סע' ב, ואמנם יש שהקילו בזה גם לדעת מרן השלחן ערוך, והרוצה להקל מפני הפסד ממון רב, יעשה כן או על ידי נכרי, או על ידי שינוי, וטלטול מן הצד, או כלאחר יד, ולא בטלטול בידו כדרכו. וכמו שהרחבנו בילקוט יוסף שבת כרך ד' עמוד שסט, ועמוד תכו. כמו כן יש מקום להתיר אם ידוע מראש מערב שבת שיתכן ועומדים לפנות את האנשים בשבת, על ידי שיניחו את החפצים המוקצים מערב שבת במזוודה עם חפצים המותרים בטלטול, ע"פ המבואר במרדכי

פרק שהחשיך והובא בב"ח סי' רסו, שק שיש בו כיס מלא מעות מותר לטלטלו בשבת כמו כנונא אגב קיטמא, אבל להניחו בשק ביום השבת כדי לטלטל ביום השבת אסור, ואפילו מפני הדליקה או מפני הגנבים וע"ש בכה"ח ס"ק ס"ג – אך בהיות ויש בכך כמה תנאים אין לעשות כן אלא רק עם התייעצות עם מורה הוראה].

לכן המורם מן האמור:

בוודאי כשנתינה הוראה על ידי כוחות הביטחון על פינוי אנשים בשבת ממקום יישובם מחשש סכנה של אויבים ופיגועים וכיו"ב, על המתיישבים להישמע לכוחות הביטחון ולציית לכל מה שיאמרו – בכל הקשור לפינויים ממקום יישובם – וכדין חולה בשבת וביום הכיפורים שחייב לחלל את השבת שהרופאים אומרים שיש בו סכנה, ואף שהוא על הבשר מבחוץ, מחללים את השבת, וכפי שכתב הרמב"ם (פרק ב' מהלכות שבת הלכה ה'). ובשלחן ערוך (סימן שכח סעיף י').

כמו כן יש לשמוע להוראות כוחות הביטחון להוריד את מתג החשמל בבתים מחשש להתפרצות שריפה שתסכן את כוחות הביטחון כשזרם החשמל מחובר, אמנם אם יש אפשרות להוריד את מתג החשמל בשינוי שלא כדרך שעושה כן בחול כגון שיריד את מתג החשמל במרפקו ולא בידו יש לעשות כן.

ואותם אנשים שצריכים להתפנות בשעת חירום בשבת על פי הוראת כוחות הביטחון מחשש פיקוח נפש, בנוסף לחפצים החיוניים שצריכים לקחת עמם על פי דרישת הצבא לצורך פיקוח הנפש מותר להם לקחת עימם אל מחוץ לעירוב ומחוץ לתחום גם את חפציהם האישיים שאין בהם צורך פיקוח נפש, אבל הם זקוקים להם כמו טלית, תפילין, סידור, נייר טואלט, בגדים, ושאר מיני מצרכים הנצרכים להם ולכל בני ביתם, ועדיף שלא יישאו בעצמם אלא שיניחו את החפצים במזוודה שתינשא במכונית הנוסעת לצורך פיקוח נפש.

אמנם כל זה בחפצים שאין איסור לטלטלם בשבת או חפצים שיש איסור לטלטלם אך יש בהם צורך פיקוח נפש ע"פ הוראות כוחות הביטחון - כמו פלאפון או ארנק שיש בו כסף וכיו"ב.

אך חפצים שאסורים בטלטול בשבת "ואין בהם צורך פיקוח נפש" - אין היתר להכניסם בשבת לתוך תיק או מזוודה אף שהם יטלטלו אחר כך רק על ידי המכונית כיון שעצם טלטול הכנסת חפצים אלו בשבת לתוך המזוודה אסורה בשבת.

בברכת התורה,

יצחק יוסף
הראשון לציון
הרב הראשי לישראל

